

"ІДЕАЛЬНА" ЛЕКЦІЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті охарактеризовано поняття лекція як форма організації навчання, методи її розвитку та модернізації, основні принципи, що впливають на якість результатів лекції. Проаналізовано можливості лекції в умовах сьогодення. На основі проведеного анкетування студентів Донбаського державного технічного університету зроблено спробу створити так звану модель "ідеальної" лекції у технічному ЗВО на прикладі спеціалізованого предмету "Деталі машин та механізмів". З'ясовано як лекція, будучи формою викладу інформації, впливає на формування особистості та професійних навичок майбутніх інженерів.

Ключові слова: "ідеальна" лекція, наочність, методика навчання, професійні навички, особистісний підхід, інженер-механік.

Підвищення якості лекції, приведення її до "ідеального" виду є запорукою впровадження наукового мислення серед студентства, можливість спонукання молоді до самостійного навчання і бажання знати та вміти.

Лекція – це стрункий, логічно-завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певної наукової проблеми, теми чи розділу навчального предмету, ілюстрований за необхідністю, а також демонструванням дослідів [1, с. 6]. Будучи предметом вивчення багатьох вчених, педагогів-практиків та теоретиків, лекція, як форма навчального процесу, бере свій початок з виступів Сократа, Фалесу Мілетського, Піфагора, Зенона Кітійського та ін. У теперішній час розбудови Української педагогіки лекція не втрачає своєї актуальності, як основна методика викладання у вищій школі.

Мета статті – проаналізувати можливості лекції в умовах сьогодення та перспективи створення так званої моделі "ідеальної" лекції.

Як зазначають історики педагогіки, лекція з'явилася у Стародавні часи у Греції та Римі, а згодом і в університетах середньовічної Європи. Невід'ємний вклад в історію розвитку лекційної форми навчання внесли такі великі вчені, педагоги, письменники, громадські діячі, як В.М. Ломоносов, М.В. Остроградський, Т.М. Грановський, М.І. Пирогов, М.О. Добролюбов, Д.І. Писарєв, Т.Г. Шевченко, М.І. Костомаров, П.О. Куліш, І.Я. Франко, К.Д. Ушинський, Х.Д. Алчевська, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, М.І. Махмутов, О.М. Матюшкін, М.М. Скаткін, І.Я. Лернер, А.В. Фурман та ін.

Лекція, у перекладі з латинської (lectio), означає читання. Тобто педагог занотовував інформацію у вигляді текстів та зачитував її студентам на заняттях.

Отже "ідеальна" лекція у Стародавні часи представляла собою ідеальне публічне читання будь-якого теоретичного матеріалу.

Неоціненний вклад в історію розвитку лекційної форми навчання вписав відомий вчений світового значення М.В. Ломоносов. Він наголошував на важливості красномовства та живого слова викладача, а також та постійному самовдосконалюванні. "Розум свій гартувати через невинне вправління в творі і вимові слів, а не покладатися на самі правила і читання авторів", підкреслював у особистих порадах лекторам Михайло Васильович [2].

Г.С. Сковорода у своїх педагогічних переконаннях велике значення надавав ідеям гуманізму, демократизму, моральності, любові до Батьківщини і народу [2].

У XIX столітті ціла когорта прогресивних вчених, письменників, політичних діячів України таких як Т.Г. Шевченко, М.І. Костомаров, П.О. Куліш, І.Я. Франко та інші прагнули нести в маси революційно-прогресивні ідеї читаючи лекції українською мовою.

Безумовно структура лекції та вимоги до неї дещо змінилися на даний час. Структура лекції містить такі елементи, як:

- вступ, де дається мотивація навчання, чітке формулювання теми лекції та постановка завдання;
- викладення в логічній послідовності окремих частин лекції;
- висновки, що дають можливість осмислити лекцію в цілому і виділити основну ідею;
- конкретне завдання на самостійну роботу;
- відповіді на запитання.

Основні вимоги до сучасної лекції:

- високий теоретичний рівень інформації, посилання на законодавчі та нормативні акти, на нові досягнення науки;
- розкриття наукових засад курсу;
- зв'язок теорії з практикою, зосередження уваги студентів на питаннях, які вирішуються у світлі сучасних вимог;
- рекомендації до поглибленого самостійного вивчення тем, необхідних для практичної роботи [3].

За способом викладу навчального матеріалу можна виокремити такі види лекцій: проблемні лекції; лекції-візуалізації; лекції-консультації; бінарні лекції; лекції-бесіди; лекції-дискусії; лекції із

задалегідь запланованими помилками; лекції з аналізом конкретних ситуацій; лекції-конференції; лекції-прес-конференції.

На сучасному етапі розвитку та реформування навчального процесу, лекція залишається основною формою передачі знань викладача студентам, і повинна зазнати багатьох змін, бо механічне запам'ятовування великих обсягів інформації негативно впливає на творчі здібності студентів.

Концентрування уваги лектора на тому, що насамперед потрібно привести студента до бажання саморозвитку і є можливістю вирішення цього питання. При цьому потрібно мати на увазі, що викладання матеріалу лише у форматі лекції може знизити швидкість засвоєння знань. Ще у ХІХ ст. з'явилася думка про необхідність скорочення лекційних курсів та збільшення кількості годин, відведених на практичні заняття, які стимулюють самостійність та активність слухачів. Так, М.І. Пирогов висунув положення про те, що лекції мають читати тільки тоді, коли лектор володіє цілком новим матеріалом, який ще не був надрукований, або лектор має дар слова [4, с. 204-208].

На нашу думку ставлення М.І. Пирогова до цього питання було надто критичним. Лекція необхідна та важлива складова навчального процесу, але не можна не погодитись з тим, що у даний час доступності інформації деяким студентам вчити теоретичний матеріал вдається й самостійно.

Нами було проведено опитування серед студентів Донбаського державного технічного університету щодо їх уявлення відносно "ідеальної" лекції. В анкетуванні брали участь 112 студентів, серед них 47 випускників 2017 року. Результати дослідження анкетування показали, що:

1. 96% опитованих вважають важливим слухати лекцію доступною мовою з чітким, систематичним та послідовним викладом матеріалу;
2. 93% бажають, щоб лекція була якомога інформативнішою;
3. 91% хочуть менше теорії, більш зв'язку з практикою;
4. 87% студентів зауважили на наочності, використанні мультимедійних технологій;
5. 65% відзначили важливість надання більш уваги структурі лекції;
6. 58% наголошували на можливості дистанційного прослуховування лекцій;
7. 100% вважають, що "ідеальна" лекція базується на особистості лектора, його професійних навиках, риторичі, особистісному підході тощо.

На основі вищевикладеного зробимо спробу створити модель "ідеальної" лекції у технічному ЗВО на прикладі спеціалізованого предмету "Деталі машин та механізмів".

Предмет "Деталі машин та механізмів" має давати системні знання про структуру машин та механізмів, їх специфіку та технологію, сформувати особистісні якості фахівця, а для цього в першу чергу потрібно виробити у студентів зацікавленість механікою як наукою, як системою знань.

Предметна дисципліна "Деталі машин та механізмів", є базовою для формування у майбутніх інженерів знань у галузі механіки та конструкторської справи. Ми вважаємо, що модель лекції з цього предмету слід змінити, відійти від класичного методу проведення навчального процесу та долучити до лекції велику кількість наочного матеріалу, що дасть слухачам можливість краще засвоїти "сухі" теоретичні знання.

Залучення під час лекції фото- і відеоматеріалу, покращить уявлення студентів про роботу складних машин та механізмів, а розгляд моделей та прикладних конструкцій розвине їх інженерне мислення.

Наступним та найважливішим елементом в процесі створення "ідеальної" лекції є особистість лектора та його професійні навички. Робота викладача повинна бути направлена на досягнення розуміння слухачами предмету дискусії. Керувати процесом засвоєння матеріалу – означає своєчасно виявити ускладнення у студента та допомогти йому. Тому, на нашу думку, розуміння студентами лекційного матеріалу потрібне бути метою проведення лекції для викладача. Отже дуже важливо на кожному кроці з'являти рівень складності лекційного матеріалу та рівень підготовки контингенту.

У цьому й полягає вагома перевага лекції, вмілий та досвідчений викладач завжди зможе налаштуватись під особливості слухачів та їх фаховий нахил.

Отже, високий ступінь підготовки викладача – найвірніший шлях до покращення лекції. Тільки високий рівень професійних вмінь та навичок лектора спроможний створити насправді ідеальну лекцію, бо як писав видатний педагог К.Д. Ушинський: "У роботі вчителя повинна царювати серйозність, що допускає жарт, але не обертає всієї справи на жарт" [5, с. 187].

Поділяючи думку Т.І. Туркот та О.А. Коновал, ми вважаємо, що сучасна лекція – це посвячення слухачів у процес сумісної наукової роботи, залучення їх до наукової творчості, а не тільки передавання наукової істини. Тому характерною особливістю сучасної лекції має бути діяльна основа, яка означає не механічне поєднання діяльності викладача і студента, а перш за все їх взаємодію у сумісному навчальному пошуку [6, с. 138].

"Ідеальна" лекція – це включення у процес кожного студента. Завдяки лекторському красномовству у доказах, знаннях і дотепності та почуттю можливо досягти високого рівня уваги студентів. В результаті цього можливо досягти повного контакту, атмосфери повної зацікавленості, що має циклічний ефект. А саме увага і повага слухачів в свою чергу надихає викладача та підштовхує у розвитку своїх вмінь.

Тим, хто не має дару красномовства може допомогти й проста мова, зрозуміла і виразна, не перевантажена цитатами, цифрами та незрозумілими термінами. Якісна лекція передбачає індивідуальний стиль мовлення, вільний від шаблонів і граматичної сухості, гарно інтонований та правильно підібраний під сприйняття певною аудиторією [7, с. 12].

Підготовка лекції – це напружена, складна й відповідальна діяльність викладача, що потребує значної концентрації зусиль і вияву майстерності. Цей процес вимагає тривалого часу і передбачає не тільки написання тексту лекції, але й глибокого осмислення мети лекції, її сутності, головних положень та ідей. Майстерність організації лекції формується у процесі набуття досвіду, однак сумління, відповідальна підготовка може стати умовою успішного та ефективного її проведення навіть без значного педагогічного досвіду [8]. Якісною лекцією зробить не розкриття повного об'єму науково-навчального матеріалу за обмежений час, а спрямування уваги студентів на провідні ідеї, положення. Важливо допомогти їм у процесі формування ними наукових понять, суджень, та зорієнтувати слухачів у напрямі вироблення власних поглядів.

Формування творчих здібностей студентів, на етапі їх підготовки у вищій школі, стикається з серйозними труднощами, до яких насамперед можна віднести неповне пояснення особливостей розвитку і виховання творчої особистості та недостатню вивченість питання формування творчих здібностей майбутніх інженерів.

Діяльність викладача під час проведення лекції є поліфункціональною. Певною мірою, її можна порівняти з театром, але в даному випадку одна й та сама особа виступає і сценаристом, і режисером, і актором. Деякі досвідчені викладачі своєю "грою", мімікою, жестами створюють атмосферу справжнього бажання до знань. У цьому випадку лекцію можна вважати "ідеальною".

Отже лекція, будучи формою подання інформації, має як багато переваг над іншими формами проведення занять, так і недоліків. До переваг можна віднести наступне: подання різних, іноді протилежних точок зору; швидке реагування на досягнення у науці останніх років та ін. Недоліками назвемо великий обсяг інформації, залежність від здібностей лектора та ін. Шлях до підвищення якості лекції полягає у використанні останніх досягнень науки і техніки, та значно залежить від рівня підготовки викладача.

Використані джерела

1. Мисак Н.Ф. Методика викладання у вищій школі. Львів, 2015. 49 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва, 1991. 207 с.
3. Лекція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F>.
4. Городинська В.В., Пантюк М.П., Міляєва В.Є. Педагогіка та психологія вищої школи: тексти лекцій. Дрогобич, 2014. 307 с.
5. Ушинський К.Д. Зібрання творів. У 11 т. Т. 5. Київ, 1950. 235 с.
6. Туркот Т.І. Коновал О.А. Педагогіка і психологія вищої школи: навч. посіб. Херсон, 2013. 466 с.
7. Сучасна лекція у вищому навчальному закладі: методичні рекомендації для викладачів-початківців / методичний відділ; Галицький коледж ім. В'ячеслава Чорновола. Тернопіль, 2012. 24 с.
8. Зазюн А.І. Крамушенко Л.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А. Зязюна. Київ, 1997. 349 с.

Kalashnik V., Oleksiyenko O.

"IDEAL" LECTURE IN THE HIGH SCHOOL

The article describes the concept of a lecture as a form of organization of training, methods of its development and modernization, the basic principles of its influence on the quality of the results of the lecture. The possibilities of the lecture in the present conditions and the prospects for creating the so-called model of "ideal" lecture on the example of the subject "Details of Machines and Mechanisms" are analyzed. It has been found out that a lecture, as a form of presentation of information, has influence on the formation of the personality and professional skills of future engineers.

The article presents the results of the poll among the students of the Donbas State Technical University regarding their concept of an "ideal" lecture. It was polled 96 students, among them 47 graduates of 2017. The results of the questionnaire showed that: 1. 96% of respondents consider that important to listen to the lecture in accessible language with a clear, systematic and consistent presentation of the material; 2. 93% persons want the lecture to be as informative as possible; 3. 91% want less theory, more communication with practice; 4. 87% of students noticed on the visual, using multimedia technologies; 5. 65% noted the importance of giving more attention to the structure of the lecture; 6. 58% stressed the possibility of distance listening of the lectures; 7. 100% believe that the "ideal" lecture is based on the personality of the lecturer, his professional skills, rhetoric, personal approach etc.

This article has attempted to form a model of "perfect" lecture in a technical university on the example of a specialized subject "Details of machines and mechanisms".

Based on the above formulated the conclusions that the lecture as a form of information presentation has many advantages and disadvantages over other forms of conducting occupations. The advantages include: the presentation of different, sometimes opposing points of view; rapid response to achievements in science in recent years, etc. The disadvantages are: a large amount of information, depending on the capabilities of the lecturer, etc.

Key words: *"ideal" lecture, visual methods, professional skills, personal approach, mechanical engineer.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2018 р.